

Seres Marcell¹

VERSENYKÉPESSÉGI KIHÍVÁSOK A VÁLTOZÓ VILÁGPOLITIKAI KÖRNYEZETBEN

2022 márciusában került megrendezésre a Magyar Közgazdasági Társaság Fejlődésgazdaságtani Szakosztályának és a Budapesti Corvinus Egyetem Vállalkozásfejlesztési Intézetének kerekasztal-beszélgetése „Versenyképességi kihívások a változó világpolitikai környezetben” címmel. A rendezvényen olyan versenyképességet érintő gazdasági jelenségek és események kerültek górcső alá, mint az, hogy hogyan lehet termelékenyebbé tenni a magyar gazdaságot. A kerekasztal vendége volt Szabó Zoltán, az Amerikai Kereskedelmi Kamara (AmCham) elnöke, Csath Magdolna egyetemi tanár, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kutatóprofesszora, a Versenyképességi Tanács tagja, Jámbor Attila professzor, a BCE Vállalkozásfejlesztési Intézetének igazgatója és Trautmann László, a szakosztály elnöke, a beszélgetés moderátora.

A rendezvényt megnyitó kérdéskörnél arra keresték a résztvevők a választ, hogy jelenleg Magyarországon miért szükséges versenyképességi fordulat, miben kell továbbfejleszteni az előző 30 év gazdaságpolitikai és technológiapolitikai stratégiáját?

A válaszadást Szabó Zoltán indította meg, aki vállalati oldalról kívánta megközelíteni a témakört. Vállalatvezetőként gyakran hangsúlyozza, hogy minden a képzett munkaerővel kezdődik, ami pedig a minőségi és hatékonyan kidolgozott oktatással kezdődik, azaz milyen az intézményi környezet, mit oktatunk már az általános iskolától kezdve. Családon belül és kívül megszerzett tapasztalatokra hivatkozva érzékeltette, mennyire kihívásokkal teli a beiratkozás folyamata jelenleg Magyarországon, és a STEM tantárgyak ² képzési minősége is kifogásolható. Rámutatott arra, hogy a pedagógussal kezdődik a képzett munkaerőhöz vezető út. Bemutatta a piacon tapasztalható szakadékokat, azaz egy 50-es éveiben járó, munkáját jól végző pedagógus alig 200.000 forintot visz haza, míg egy építkezésen dolgozó segédmunkás egy nap alatt keres nettó 50.000 forintot. Az Amerikai Kereskedelmi Kamara minden évben szervez miniszteri és államtitkári találkozót, ahol az AmCham képviselői mindig jelezni szokták a

¹ OFA munkatárs

² A STEM kifejezés (Science, Technology, Engineering and Mathematics) olyan oktatási megközelítés, ami a tudomány, a technológia, a mérnöki ismeretek és a matematika négy tudományának egy vagy több területére koncentrál.

tanári szakma megbecsülésének és fizetési színvonala növelésének fontosságát. A másik problémakör Magyarország belecsúszása a közepes jövedelmi csapdába. Mint kifejtette, egyre többet fizetünk a „magas hozzáadott értékű munkákért”. A telekommunikációs szakterületen szerzett tapasztalatai azt mutatják, hogy egy szolgáltató központban elvégezhető feladatokat az anyacégnek egyre kevésbé éri meg Magyarországról végeznie, ezeket a munkaköröket kiszervezi a Távol-Keletre. Ugyanakkor, amikor arra került a sor, hogy ennek helyettesítéseként a korábban az anyaországban végzett munkát helyeznék ide, akkor már megfeszített tempóban kellett toborozni megfelelő munkaerőt. Ezáltal olyan eltérések alakultak ki az elvárások, a képességek és a fizetések között, ami visszavezet az oktatás és a képzett munkaerő témaköréhez, valamint a megfelelő nyelvtudás meglétéhez. *„Egészen biztos, hogy a Corvinson ez nem kérdés, de azért én nagyon-nagyon rácsodálkozom arra, hogy 30 évvel a rendszerváltás után az, hogy valakinek van vagy nincs diplomája, vagy tud-e egyáltalán diplomát szerezni, a nyelvvizsgától függ. Ennek nem szabadna kérdésnek lennie!”*

Munkáltatóként gyakran szembesül azzal a jelenséggel, hogy a képzett vagy arra alkalmas munkaerő a közepes jövedelmi csapdából alig vagy szinte képtelen kitörni, és nem képes elvégezni magasabb hozzáadott értékű feladatokat. Véleményét azzal zárta, hogy nemzetgazdasági szinten komoly kérdés, hogy sikerül-e ebből a problémakörből kilépni, máskülönben egyre kisebb lesz az esély arra, hogy célsország legyen Magyarország a külföldi befektetők számára.

Csath Magdolna abból az aspektusból közelítette meg az első kérdéskört, hogy mindenekelőtt el kell dönteni, hogy az ország vagy pedig a vállalatok versenyképességét vizsgáljuk-e, mivel a két szakterület akár ellentétbe is kerülhet egymással. Már felszólalása legelején nyomatékosította a modellváltás szükségességét, amit vállalati és állami szinten is annak a kérdésnek az eldöntésében lát, hogy mivel kell felvenni a versenyt. Úgy véli, hogy Magyarország a rendszerváltás óta azzal próbál versenybe szállni, hogy az olcsó bérre és a jelentős állami támogatásra építve behozza a külföldi tőkét, ezzel pedig sok munkahelyet teremt. Úgy látja, hogy a politikai erőknek mindig is az számított szavazatszerző potenciának, hogy mennyi munkahelyet tudnak teremteni, nem pedig azt, hogy minőségben milyen munkahelyeket képesek létrehozni. A professzor asszony Dél-Koreát hozta fel példaként, ahol az állam kezdetben sok – többnyire összeszerelő - külföldi céget vonzott be a piacára, hasonlóképpen nagy mennyiségű állami támogatást biztosítva nekik, és alacsonyan tartotta a béreket. Egy bizonyos ponton azonban, amikor már a bruttó hazai terméket egyre nehezebb volt ezzel a módszerrel növelni, az ottani kormány az oktatási programokba, a kutatás-fejlesztésbe (K+F), valamint az innovációba való befektetésről döntött, amit dél-koreai vállalatokon keresztül hajtott végre elsősorban. Ezzel minőségi változtatást indított el. Ha elemezzük a növekedési csapdába belecsúszott országokat, akkor

olyan nemzeteket látunk, amelyek nem váltottak időben stratégiát, nem változtattak azon, hogy mivel versenyeznek. Erre példaként Brazíliát említette.

Számos nemzetközileg elismert elemzőre hivatkozott, szerinte akkor kerül egy ország közepes jövedelmi csapdába, hogyha az egy főre jutó GDP értéke tartósan stagnál vagy esetleg elkezd csökkenni. Megjegyezte, hogy mivel a GDP mennyiségi mutató, ezért a minőségi változásokat, a valós társadalmi-gazdasági fejlődést nem lehet vele mérni. Jobb ezért, ha nem is a közepes jövedelmi, hanem inkább a közepes fejlettségi csapdába esés veszélyeit vizsgáljuk. Ehhez például elemezni kell olyan mutatókat, mint például az innovatív cégek aránya, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, vagy esetleg a STEM végzettségűek aránya. Kiemelte, az ide való befektetés a jövő versenyképességét biztosítja, ugyanakkor a GDP mindig a múlt döntéseinek mai leképeződése. Ha csak olyan jellegű befektetések születnek, melyek eredménye az, hogy még több külföldi céget vonzunk be számukra előnyös feltételekkel, akkor nehezebb helyben nagy hozzáadott értéket teremtő, helyi innovációra támaszkodó minőségi munkahelyeket létrehozni, amelyek nemcsak a növekedést, hanem a fejlődést is támogatják.

A professzor asszony által vezetett kutatócsoport a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen néhány évvel ezelőtt készített egy felmérést arról, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok milyen okokból mennek külföldre dolgozni. Az eredmények alapján arra a következtetésre jutottak, hogy az egyik legkiemelkedőbb indok, hogy ezek a fiatalok itthon nem találnak értelmes, a képességeiket használó és továbbfejlesztő, egyben jól fizető munkahelyet.

„A tőke egy olyan méhecske, amelyik arra a virágorra megy, amit könnyen (és olcsón) megszerez. Ez persze érthető, de a kérdés továbbra is az, hogy jó-e ez az ország versenyképességének szempontjából?” - hangsúlyozta.

Csath professzor asszony idézte az Eurostat 2019-es harmadik negyedévi adatait arra vonatkozóan, hogy az Európai Unióban a 20 és 64 éves kor közötti összes munkavállaló milyen arányban tölt be különböző munkaköröket. Az egyik kategória a nagy hozzáadott értéket termelő és előállító munkahelyeken dolgozók aránya. Ehhez a tudásterülethez olyan szakmák tartoznak, mint a fejlesztőmérnök, szervező, menedzser vagy egyéb számítástechnikához (IT) kapcsolódó munkakörök. A másik az olyan munkaköröket felölelő területek, amelyekhez az összeszerelő operátorok és az egyéb, máshová nem sorolható egyszerű foglalkozásúak tartoznak. Magyarország a 27 EU-s tagállam közül alulról a harmadik helyezést tölti be ebben a rangsorban, a legmagasabb munkakört betöltők aránya 22,2%, ami mutatja az összeszerelő tevékenységek nagy arányát a gazdaságban. V4-es tekintetben ez utolsó helyezést jelent, ennél rosszabb helyezése csak Romániának és Bulgáriának van. A tudásterületen dolgozók aránya szempontjából kicsit előnyösebb a helyzet: a magyar adat 39%, és ezzel megelőzzük

a szlovákokat, de például a svédeknel ez 60%. A bérköltések tekintetében csak két ország, Bulgária és Románia van mögöttünk.

Csath Magdolna az említett adatokkal arra hívta fel a figyelmet, hogy Magyarország még mindig egyszerű munkákra vonz ide cégeket olcsó bérekkel. Úgy véli, hogy hiába lépünk előre az értékláncon, a tempó mértéke lassú. Többek között ezért is hangsúlyozta professzor asszony, hogy más jelenség a közepes jövedelmi csapda és a közepes fejlettségi csapda, mert egy országnak fejlődnie is kell, nem pedig csak növekednie.

A kerekasztal következő hozzászólója Jámbor Attila volt, aki az agrárközgazdaságtant érintő példákon és gondolatokon keresztül egészítette ki az előtte felszólalókat. Már röviddel a rendszerváltást követően is dilemmák adódtak a szektorok újratervezésében és ez a mezőgazdasággal se volt másképp. Az akkori vezetői döntés szerint a versenyelőnyünk az volt, hogy nagy mennyiségben állítunk elő viszonylag olcsón alapanyagokat – jellemzően gabonaféléket, zöldséget vagy gyümölcsöt –, mindezt exportáltuk a környező országoknak. Később számos nehézséggel találta szembe magát a hazai piac. Az első ilyen a privatizáció folyamata volt a kilencvenes évek elején, amikor hirtelen megbomlott az a rendszer, ami a nagy mennyiségű, de nem magas minőségű termelésen alapult. Ráadásul nagymértékű kárpótlási privatizáció is elindult, ami nem segítette a rendszer hatékony átalakulását. Ezt követően pedig az élelmiszeripar esetében született meg az az elgondolás, ami szerint el kell adni külföldi cégeknek a hazai kapacitásokat a működés racionalizálása és az ebből keletkezendő versenyképesség helyett. Erre példának professzor úr a cukorgyárakat hozta, ahol akkora volt a termelési kapacitás zuhanása, hogy a korábbi önellátásról az importigényesség estünk vissza.

Jámbor Attila szerint az ezt követő 2004-es Európai Unióhoz való csatlakozás rendkívül felkészületlenül érte a magyar agráriumot, ugyanis az ágazatot elárasztotta a nyugati termékek tömkelege, hiszen a regionális és globális ellátási láncokba való gondolkodás miatt megjelent sok olyan társaság, ami szinte minden szinten ellehetetlenítette a magyar termelőket.

Az élelmiszeripar problémái folyamatosan elhanyagolódtak és 30 évvel később alapvető stratégiai kérdés merült fel: valójában mit is tud adni a magyar élelmiszeripar. Bár képes olyan hungarikumokat biztosítani, mint a „Pöttyös Túró Rudi”, az „Unicum” vagy a „PICK Téliszalámi”, azonban ezen kívül nagyon kevés olyan élelmiszeripari termék nevezhető meg, ami a nemzetközi piacokon felismerhető, esetleg értékesíthető, és az ország versenyképességén is nyomot képes hagyni. Mint jelezte, fontos látni azt is, hogy alapanyagokkal versenyezni a mai világban rendkívül kockázatosnak számít, tekintettel a klímaváltozás kedvezőtlen folyamataira és a jelenlegi külpolitikai történésekre. Szerinte Magyarország jelenleg is keresi a válaszokat a fent felvázolt problémakörökre.

Csath Magdolna az elhangzottakra reagálva azt kérdezte, hogy miért nincsen egy meghosszabbított értéklánc az élelmiszeriparban? Mi annak az oka, hogy például a Magyarországon megtermett almát többségében nem itthon dolgozzuk fel, hanem eladjuk, majd a feldolgozott kész almalé drága importtermékként kerül vissza a magyar piacra. De a tejjel és a húsokkal kapcsolatban is hasonló helyzetről lehet beszámolni.

Jámbor Attila a kérdésre reagálva azt mondta, hogy az osztrák visszaimportálás a gyarmati típusú modellnek felel meg, ami nem fenntartható, és aminek fenntartásában nem is érdekelt az Európai Unió. Másik hasonlatként utalt a joghurt termelésére, ahol a magyar tejet exportálják Németországba és Ausztriába, majd a kész joghurtot vagy tejterméket visszavásároljuk hatszoros áron. Ennek a legfőbb oka a hatékony országos stratégia és egyeztetés hiánya, amiben egyetértettek a résztvevők. Bár az elmúlt 30 évben sokféle stratégiai kezdeményezés született, ám ennek rendszerszintű menedzselését sosem gondolták végig teljeskörűen a döntéshozók.

Arra a kérdésre, hogy ennek mi lehet az oka, arra jutottak a résztvevők, hogy a szakmai szintektől eljutni a politikai döntéshozatalig sose számított egyszerű és zökkenőmentes folyamatnak, többek között például azért sem, mivel egy politikai döntés nem mindig szakmai alapokon nyugszik. Továbbá hatalmas mulasztás volt, hogy nem volt erősebb lobbitevékenység korábban.

Szabó Zoltán ehhez tette hozzá: *„Ezt tartom kulcsnak és nagyon erős párhuzamnak a corporate [vállalati] világ meg e között, mert alapvetően bármilyen jó stratégiát csinál egy vállalat, ha nincs megfelelő végrehajtás mellette, akkor abból sohasem lesz siker!”*

Szabó Zoltán és Csath Magdolna egybehangzóan állították, hogy mennyire nehéz a gyümölcsöző kommunikációs fonal megtalálása vagy kialakítása a politikai és a szakmai álláspontok között. Mivel legtöbbször nincs egyszemélyi felelőse egy adott kérdésnek, így gyakori, hogy egy szakmai érdekegyeztetés akár 4-5 minisztériumot is érinthet. Ilyenkor vagy az adott ügyért felelős személy megtalálása szokott fennakadást okozni, vagy pedig az egyik illetékessel kötött megállapodás egy újabb megbeszélésnél már érvényét veszti, és előről kell az egész folyamatot kezdeni.

A moderátor ezt követően azt kérdezte, hogy melyik szakterületet látják kulcsfontosságúnak a következő négy évben a versenyképesség javítása szempontjából.

Szabó Zoltán szerint a digitalizációs ügyekért felelős felsővezetői szint kialakítása a kulcs („Chief Digitalization Officer”). A téma mai napig központi szerepet tölt be a Versenyképességi Tanács ülésein, mégis egyelőre magyar viszonyok között a „mostohagyerek szerepét” tölti be, sokszor szóba kerül, de nem sok előrehaladás tapasztalható vele kapcsolatban. Nyomatékosította, a kulcs arra,

hogyan lehet elmozdulni a közepes jövedelem csapdjából és elmozdulni a magasabban hozzáadott értékű feladatok, funkciók irányába, a digitalizációban rejlik. Bár szerinte nincs szó arról, hogy digitálisan műveletlen lenne a magyar nemzet, de összességében alapszinten hiányzik a digitális képességek (skillek) elsajátítása. A közép- és kisvállalkozások (KKV) esetén is jelentős digitalizátlanságról beszélhetünk, legyen szó a folyamatokról, a dokumentációkról, a termelésről vagy a technológiájukról, ami nem tudja kihasználni a digitalizáció adta lehetőségeket és így sokuk megmarad szervezetenként kicsinek és a piacon versenyképtelennek. Kijelentését egy általa megnevezett tanulmányra alapozza, miszerint nemcsak az európai átlaghoz, hanem a V4-es országokhoz képest is messze elmaradott a magyar KKV szektor az ipar minden területén – ez alóli kivételként az építőipart nevezte meg.

Csath professzor asszony szerint viszont az általa ismert statisztikai adatok nem támasztják alá, hogy a hazai nagyvállalatok ennyivel jobb teljesítményt nyújtanának a hazai KKV szektor szereplőihöz képest. Hivatkozott Eurostat adatokra, amelyek szerint Magyarországon EU-s összehasonlításban a nagyvállalatok digitalizáltsága is elmaradott, nem csak a mikro-, kis- és közepes vállalkozásoké. Lemaradásuk olyan súlyponti és mérvadó területeken figyelhető meg, mint például a Big Data vagy a mesterséges intelligencia (AI) kínálta lehetőségek hasznosítása. Véleménye szerint a lemaradásnak, mások mellett, az is oka lehet, hogy a nagyvállalatok jelentős mennyiségű állami támogatásban részesülnek, ami kicsit elkényelmesítheti azokat. Továbbá gátja lehet a gyorsabb alkalmazásnak a még mindig olcsó munkaerő. Hivatkozott arra is, hogy éppen ezen új technológiák gyorsabb elterjedése segítené a nemzetközi összehasonlításban – cégmérettől függetlenül – alacsony termelékenység növelését.

A vázolt változtatásokat segítené a rendszerszemléletű gondolkodás és állami irányítás. Ennek keretében korszerűsíteni, rugalmasabbá, agilisabbá és főleg karcsúbbá kellene tenni az ún. nagy rendszereket, több szakemberrel, kevesebb vezetővel és gyorsabb, hatékonyabb működéssel. Szükség lenne viszont egy olyan szervezetre, ami a teljes nemzeti vagyon fejlesztéséért lenne felelős, beleértve a humán vagyont tudásával és egészségi állapotával, továbbá amelyik olyan nemzeti értékrendet épít, ami a teljesítmény és a minőség megbecsülésén alapul. Minderre alapozva ez a szervezet foglalkozhatna a termelékenységjavítás állami feltételeinek megteremtésével is. Hiszen a termelékenységet elsősorban magasabb szintű oktatással, motivált munkavállalókkal, világos teljesítményértékeléssel és innovációval lehet javítani. A termelékenység javulásához ugyanis nagy helyi hozzáadott érték előállításra van szükség. Ennek pedig a kulcsfeltétele a tudás, az innovativitás. A legutolsó Eurostat adatok szerint viszont Magyarországon az

innovatív cégek aránya 28,7%, míg az európai átlag ennél jóval nagyobb, 50,3%. De az osztrák érték például 62,6%.

Jámbor Attila szintén fontosnak tartaná egy stratégiával kapcsolatos minisztérium létrehozását, aminek a feladata az alapelvek országos szintű újradefiniálása lenne. Olyan kérdésekben foglalna állást, hogy melyek azok a termékek, amiknek a gyártása stratégiai kérdés, illetve, hogy továbbra is Európa összeszerelő üzeme kívánunk-e maradni a következő 30-50 évben is vagy esetleg magasabb hozzáadott értékű termékeket kívánánk előállítani, és ha igen, akkor mik lennének ezek? A komparatív előnyök elméletére hivatkozva fejezte ki egyetértését az előtte felszólalóval. Ez alapján nem lehet csak úgy kijelenteni azt, hogy a nagy ország versenyképes, a kisebb kevésbé az. Elég tekintetbe venni Ausztriát, Dél-Koreát vagy Tajvant.

A zárókérdés az oktatás modernizálására vonatkozott.

Jámbor Attila szerint az alapoktól a felső szintig jelen van az edukációs probléma, amit kifejezetten az agráriumot érintő példákon keresztül szemléltetett. Az egyik példája az ágazathoz köthető EU-s géptámogatás volt, ahol bár a hazai gazdák (olykor több) százmilliós mezőgazdasági gépekhez jutnak hozzá, azonban a fejlett technológiát és eszközöket tudás hiányában nem tudják működtetni. Így gyakran a helyi szakembergárda kialakítása helyett külföldi szakemberek alkalmazására kerül a sor, akiknek olykor drágább finanszírozni a bérköltségét.

A felsőoktatásban most a legfontosabb az egyértelmű stratégia kialakítása és implementálása. A szervezeti átalakulás egyik fontos eredménye a gödöllői Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (SZIE-MKK), de nagyon fontos a képzést érintő irányvonal világos megjelenítése és a különböző területek integrálása. Fontos a képzések racionalizálása, ami sok kérdést vet fel.

Csath Magdolna a finn példát tudta előljáróként ajánlani³. Azt a nemzetet, amelyik halász-vadász országgént és a Nokia megalkotójaként jelenleg a versenyképes országok élmezőnyében jár. Ennek pedig az az oka, hogy az oktatást (az óvodától a PhD képzésig) stratégiai ágazatnak tekintette, mégpedig úgy, hogy „megfizetem a tanárokat, mert az a feladatuk, hogy a hallgató – legyen az akármilyen szinten – a képességeihez képest mindent hozzon ki magából.” „A legkisebb képességűből is jöjjön ki a legtöbb, meg a legjobból is.” Az oktatás egészének kiemelt fontosságúnak és minden politikai szemponttól függetlennek kellene lennie. A tudásszint ugyanis nemzeti ügy, a nemzeti vagyon része, és csak erre építve lehet egy nemzet tartósan sikeres. Az oktatás egyébként piac is: az az igazán jó iskola és program, amelyik a tudásszint emelését hatékonyan tudja biztosítani. A diák joggal nem megy el tanulni egy silány és nívótlan programba,

---

³ A Finn oktatási rendszer tanulságairól korábban itt írtunk: <https://fejlodegazdasagtan.hu/2020/12/04/a-finn-oktatasi-rendszer-tanulsagai/>

vagyis a piac, a „vevő” minősíti a programokat. Ezért a programok esetleges megszüntetéséről azok „piaci megmérettetésével” és nem „központból” kellene véleményt formálni. Professzor asszony megemlítette végül, hogy GDP arányosan Magyarország 2020-ban 4,7%-ot költött. A finn érték viszont 5,9%.

Szabó Zoltán a gyakorlati oktatás témakörével egészítette ki az előző felszólalók nézőpontját. Úgy tapasztalja, hogy a német példára hozott duális képzési forma eddig nem nagyon váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Összehasonlító példaként elmesélte, hogy PhD tanulmányai során a doktori téma kijelölése milyen formában valósult meg belföldön és külföldön - külföldön sokkal egyértelműbb és gyakorlatorientált témajavaslatot kapott. Elmondása szerint bár az idő múlásával sok minden változott, de azért annyi minden nem, hogy azt lehessen mondani, hogy ma Magyarországon a gyakorlat, az ipar és az oktatás teljes szinergiája megvalósulna. Ugyanakkor ha megfelelő mennyiségű kutató-fejlesztő munkahely jön létre és ilyen vagy ehhez hasonló vállalatok jönnek be az országba, akkor könnyebben megtalálható lesz az akadémiai világgal a szinergia. A duális képzéssel kapcsolatban úgy látja, hogy az autógyárak esetében ezek ragyogóan működnek, másik iparágban még nem alakult ki a rendszer. Említette az Egyesült Államokat, ahol nem ritka, hogy a BSc képzés után úgy mennek el MSc képzésre nagy arányban, hogy mellette dolgoznak, így lehetőség nyílik a munka és az oktatás jobb összekapcsolására.

A beszélgetés végén a hallgatóság kérdéseire válaszoltak a kerekasztal-beszélgetés résztvevői.